

Posudek školitele

na doktorskou disertační práci mgr. Pavla Zavadila *BOHEMIA JESUITICA IN INDIIS OCCIDENTALIBUS. Latinská korespondence českých jezuitů z Ameriky, Filipín a Marián v českých a moravských archivech. Kritická edice. Praha, FF UK 2011. 2 sv. 662 s.*

Mgr. Pavel Zavadil si zvolil za cíl své disertační práce shromáždit a zpřístupnit určitý korpus korespondence jezuitských zámořských misionářů pocházejících z České provincie Tovaryšstva Ježíšova. Základ jeho práce tvoří výběr rozsáhlého souboru misionářských dopisů a relací posílaných z amerického kontinentu do Evropy, resp. do České provincie TJ.

Zavadilova selekce velkého množství dokumentů tohoto druhu se řídila třemi vymezujícími kritérii: dopisy byly psány jezuitskými misionáři, posílány ze Západních Indií (dnešního amerického světadílu) a jsou dochovány v archivních či knihovních fondech České republiky, případně byly již dříve vydány tiskem. Toto vymezení je logické a praktické: 1. Pro ediční zpracování a následnou analýzu pramenů je užitečné vybrat pokud možno geograficky, provenienčně i tematicky jednotný celek textů; 2. z hlediska finančních nákladů a heuristické náročnosti zpracování disertační práce je racionální omezit výběr na snadno dostupné prameny, tj. v tomto případě dochované v České republice. Proto pro zralé úvaze doktorand vynechal heuristický výzkum v archivech mimo ČR (Římský archiv Tovaryšstva Ježíšova, jiho- a středoamerické archivy a muzea), jakkoli díky existující odborné literatuře ví, že prameny tohoto druhu se nacházejí i mimo území naší republiky. Stranou svého badatelského zájmu pro účely disertace nechal korespondenci misionářů z Východních Indií a soustředil se pouze na korespondenci misionářů z jezuitského řádu, jenž má misijní povinnost zakotvenu již ve svých Konstitucích. I tak je Zavadilem vybraný soubor dopisů velmi obsáhlý a rozsah disertační práce, řekněme, nadstandární, proto také musela být disertace rozdělena do dvou svazků..

Zpřístupněním takto sebrané korespondence má P. Zavadil na mysli jejich vědeckou edici, opatřenou záhlavními registry, textověkritickým aparátem a věcným komentářem. Jak ukazuje dosti podrobná ediční poznámka, editor zná velmi dobře problémy ediční praxe raněnovověkých pramenů i teoretické práce editorů a na základě těchto znalostí se rozhodl pro ediční zásady vypracované ad hoc, tj. aby byly vhodné pro texty, jejichž pisatelé jsou jezuitští misionáři. Jeho volba zásad, která byla v některých textologických aspektech nelehká, jak jsem se sám přesvědčil při mnohých konzultacích a debatách nad konkrétními edičními problémy, byla uvážlivá a odpovídající charakteru vydávaného textu; přitom v uplatnění přijatých zásad je kol. Zavadil důsledný.

Jeho práce jakožto editora byla ztížena několika faktory: Originály dopisů jsou často ve fyzicky špatném stavu, neúplné, poškozené. Někdy musel pracovat s nespolehlivými opisy – v případě důležitého náhodského rukopisu byl vinou bídne znalosti latiny ze strany opisovače dokonce donucen přistoupit k rekonstrukci textu, což obvykle není součástí textověkritické práce editora. Z uvedeného je zřejmé, že vytvoření textověkritického aparátu, včetně systému značek, byla nelehká práce.

Velmi obtížný a časově náročný komentář dle mého dostatečně přibližuje dnešnímu čtenáři málo známé či obtížně zjistitelné dobové reálie (místní lokality, civilizační, geografické a přírodní zvláštnosti). Dokazuje, jak dobře je editor obeznámen s realitou, v níž pisatelé žili, a s tématy, o nichž korespondenti píší.

Edici předchází úvodní studie, v níž se p. Zavadil pokusil analyzovat jím vytvořený soubor jezuitské korespondence z hlediska jejího možného využití pro studium politických,

kulturních či náboženských dějin, ale i z pohledu historické či kulturní antropologie, studia mentalit a dalších aspektů. Kol. Zavadil je si vědom, že pracoval jen s torzem korespondence, ale rovněž dobře ví, že skupiny korespondence jednotlivých pisatelů se pozornému čtenáři vzájemně propojují a umožňují mu chápat vzájemné souvislosti jejich života a práce.

Zavadilova edice dokazuje, že i takovýto fragmentární soubor misionářské korespondence má pro historiky různého zaměření nezanedbatelnou výpovědní hodnotu: Přibližuje mj. motivaci jezuitů k volbě tohoto náročného a mnohdy životu nebezpečného úkolu – Zavadil se snaží pochopit a vyložit reflexe misionářů smyslu a cílů jejich poslání (např. otázka mučednické smrti). Dopisy nám umožňují poznat fyzickou i duchovní cestu, kterou museli ujit zámořští misionáři, jejich osudy, kariéru, proměny jejich myšlení, integraci do nových komunit a jejich reakci na nové skutečnosti a nové problémy, s nimiž se při misijní práci setkávali. Listy přinášejí velmi cenné a někdy až překvapivě podrobné informace o každodenním životě misionářů i lodníků na lodních cestách do zámoří (specifický druh cestopisů), o všedním i svátečním životě v jezuitských redukcích a misijních stanicích. Misionáři ve své korespondenci popisují i jim neznámé civilizace domorodých obyvatel: v takových případech si Zavadil všímá i jejich rozdílných postojů k domorodým kmenům a jejich kultuře, tedy reflexe jinakosti kultur.

Přítom autor není stoupencem přílišného teoretizování na téma akulturace či transkulturace, nebo role korespondence v komunikační síti vzdělavců raného novověku. Ve svých rozborech či postřezích důsledně vychází a "drží se" vydávaného materiálu: Podává např. jakousi typologii vydávaných dopisů a psychologickou charakteristiku jejich pisatelů: sleduje soukromý či oficiální ráz korespondence, upozorňuje na osobní, někdy až niterný tón, na projevy emotivního stylu, všímá si psychického rozpoložení pisatelů, mj. jejich rozčarování z reality misionářského života v Americe, naproti tomu jejich smyslu pro humor a dalších prvků, které jej v korespondenci misionářů zaujaly.

Do centra pozornosti mgr. Zavadila jakožto školeného filologa se nemohl dostat jazyk těchto písemných pramenů, jímž byla ve většině případů raněnovověká latina, řekněme latina pozdního humanismu. Ta byla hlavním komunikativním jazykem České provincie Tovaryšstva Ježíšova a jeho římského centra. Latina jezuitských misionářů dlouhodobě působících na americkém kontinentě má svá specifika, daná realitou tamního života (pojmenování některých místních reálií jazyky domorodých obyvatel) a vlivy vernakulárních jazyků španělských a portugalských kolonizátorů i misionářů. V edici, v poznámkovém aparátu i v úvodní studii autor disertace prokazuje, jak obdivuhodně porozuměl zvláštnostem jazyka jezuitských misionářů, zvláště pak, jak "rozluštil" významy řady neologismů, vzácně se vyskytujících slov, solecismů či – z hlediska klasicistů – barbarismů, která ve slovnících latiny (ani v těch raněnovověkých) nenajdeme. Nežřídkou se při jejich výkladu musel řídit jejich etymologickým rozborem. K tomu je kol. Zavadil velmi dobře jazykově vybaven: nepočítám-li latinu, angličtinu, němčinu, ovládá několik románských jazyků, zvl. španělštinu a portugalštinu. Proto pro mne nebylo překvapením, že jeho "dešifrování" jazykových, zvl. lexikálních problémů, které vydávané texty editorovi přinášejí, bylo velmi úspěšné.

Závěr:

Práce splňuje požadavky kladené na vědecké dílo: struktura práce je v úvodu jasně vyložena a odůvodněna, úvodní studie naznačuje směry dalšího bádání a mnohostranné možnosti využití vydávaných dokumentů, edice korespondence nepostrádá potřebné náležitosti moderní ediční praxe, vydávané texty jsou opatřeny standardními osvětlujícími komentáři a nadstandardními registry, které umožní snadnou orientaci v textu i uživateli, jemuž by nelehká latina dopisů činila obtíže; disertace má výstižně shrnující závěr, seznam pramenů a použité literatury a

další náležitosti. Edice dopisů jezuitských misionářů z tzv. Západních Indií přináší velkou řadu informací cenných pro poznání působení katolických misionářů na americkém kontinentě i života tamních obyvatel (tzv. Indiánů) v 17. a 18. století. Pro značný vědecký přínos předkládané disertace i pro to, že kol. Zavadil v ní prokázal, že si osvojil vědecké "řemeslo", rád doporučuji disertační práci Pavla Zavadila *BOHEMIA JESUITICA IN INDIIS OCCIDENTALIBUS...* k obhajobě.

V Praze dne 29. června 2011

PhDr. Martin Svatoš, CSc.
Kabinet pro klasická studia
Filosofický ústav AV ČR
Na Florenci 3
PRAHA 1